



บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ เพราะการพัฒนาทำให้มนุษย์มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงขึ้น การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการส่งเสริมการบริโภคของประชากรภายในประเทศให้สูงขึ้น ทำให้มีการเร่งรัดให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างรวดเร็ว จนกระทั่งก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จนอยู่ในสถานะที่เป็นอันตราย มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ชาติในปัจจุบันและอนาคต

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้ใช้และเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยมีได้คำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้โดยปราศจากความระมัดระวัง ความรอบคอบ มิได้คำนึงถึงต้นทุนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดทรัพยากรธรรมชาติที่ร่อยหรอและเสื่อมโทรม มนุษย์จึงเป็นผู้รับผิดชอบในการร่วมมือ แก้ไข ป้องกัน อนุรักษ์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงทั้งในปัจจุบัน และอนาคต ผลจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ประเทศ และโลก หรือทุกหนทุกแห่งที่มีประชากรมนุษย์อาศัยอยู่ แต่ความรุนแรงของแต่ละพื้นที่ แต่ละชุมชนมีความรุนแรงแตกต่างกัน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติมา นับประการ โดยเฉพาะเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ก็ จะประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอีกในลักษณะหนึ่ง ซึ่งในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อระบบระบบนิเวศโดยส่วนรวมของประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น เช่น ปัญหาความเน่าเสียของน้ำอันเกิดจากการถ่ายเทสิ่งโสโครกจากบ้านเรือน ชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ จนเป็นเหตุให้แหล่งน้ำซึ่งเป็นประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค ของประชาชนต้องเสียไป การใช้ที่ดินอย่างผิดพลาด เนื่องจากการขาดความควบคุม การใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร และส่งผลกระทบต่อภูมิอากาศและดินเสื่อมสภาพตลอดจนมลภาวะทางอากาศ สถานะเรือนกระจกส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิโลกร้อนขึ้น การขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช การบริโภคอาหารที่มีสารพิษหรือโลหะหนักปนเปื้อน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรต้องเชื่อมโยงเรื่องของสิ่งแวดล้อมกับเรื่องของมนุษย์ สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เพราะสิ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ทั้งโลก และปัจจัยที่สำคัญที่สุด การส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกัน และจัดองค์กร

มีกระบวนการเรียนรู้ที่จะจัดการปัญหาดังกล่าว (ประเวศ วะสี, 2536) วิธีแก้ปัญหานี้จะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการและเป็นการแก้ปัญหาแบบบูรณาการและเป็นองค์รวมโดยมีองค์ประกอบที่ประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องพอดีทั่วตลอดทั้งองค์รวม จึงจะทำให้เกิดภาวะสมดุลหรือดุลยภาพได้ (พระธรรมปิฎก, 2539) “สิ่งแวดล้อม” มีค่าใช้จ่ายมีต้นทุนทางสังคม มีผู้ได้และผู้เสียประโยชน์ มีความขัดแย้งแย้งชิงกัน ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมจะต้องอาศัยความร่วมมือของประชาชน (อานันท์ ปันยารชุน, 2539) จากความคิดเห็นของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ เห็นว่าการแก้ไขการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยประชาชนมีส่วนร่วม และจะต้องอาศัยการแก้ปัญหาแบบองค์รวม โดยการนำองค์ประกอบทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมมาเชื่อมโยง เพื่อแก้ไขพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการแก้ปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องให้ความสนใจกับการจัดการศึกษา เพราะสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะแก้ปัญหาและเสริมสร้างคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้ (อุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2535) เช่นเดียวกับ เข็นใจ เลาวหวิษ (2520) ได้กล่าวว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยศึกษานับเป็นการแก้ปัญหาที่ต่อเนื่องระยะยาวที่สุด จุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อพัฒนามนุษย์ ปลุกฝังค่านิยม ความเชื่อที่เหมาะสมทางสิ่งแวดล้อม เมื่อมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจะช่วยให้เลือกตัดสินใจปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับของกฎหมายหรือระเบียบใดๆ เพราะวิธีแก้ไขโดยการปรับปรุงกฎหมายให้มีโทษรุนแรงขึ้น หรือใช้เทคโนโลยีเข้าแก่นั้นจะทำได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในการใช้คือ ต้องลงทุนมหาศาล และอาจเกิดผลกระทบอื่นตามมา ดังนั้นการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงถือว่ามีส่วนสำคัญและจำเป็นมากที่สุด เพื่อประชาชนทุกระดับเข้าใจในระบบการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะสามารถทำให้ประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและคัดค้านในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญเมื่อประชาชนได้เข้าใจและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว ที่ดำเนินการหรือกำลังจะดำเนินการ ที่ต้องใช้งบประมาณ เวลา และกำลังคน ก็สามารถลดลงได้อย่างมากมาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสภาพ

เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นและประเทศชาติ รวมทั้งยังจะทำให้ประชาชนโดยทั่วไปมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ทวิวงศ์ ศรีบุรี, 2539)

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาจะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของบุคคลที่มีอยู่ในประเทศว่ามีประสิทธิภาพใน การผลิต การจัดการ การรู้จักคิดอ่าน และการตัดสินใจร่วมกันได้ดีมากน้อยเพียงใด จอห์น เดวี (John Devey) กล่าวว่า การศึกษาเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการที่จะทำให้สังคมก้าวหน้าไปได้ (S.E. Forest 1962 อ้างในวินัย วีระพัฒนานนท์, 2532) การศึกษาเป็นกระบวนการสังคมที่รัฐจัดขึ้นเพื่อเป็นรากฐานในการส่งเสริมและพัฒนาสมาชิกในสังคม (วิจิตร ศรีตะอาน, 2517) จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องให้ความสนใจในการศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อม เพราะสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการศึกษาแก่ปวงชน โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมหรือพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ด้วยพื้นฐานของความไม่เห็นแก่ตัวหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมด้วยกัน ซึ่งนับเป็นหลักการสำคัญในการป้องกัน แก้ไข และ พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ข้อที่ 4 กล่าวว่า “เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ สามารถสนับสนุนการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน” ซึ่งสอดคล้องกับจุดยุทธศาสตร์การพัฒนาข้อที่ 4.5 กล่าวว่า “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยแนวทางการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ เกิดความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งการดูแลรักษาสถานะแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและเป็นฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว การจัดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดการใช้ประโยชน์และควบคุมดูแลอย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดสรรอย่างมีระบบ เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งการบริหารจัดการ เพื่อป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากธรรมชาติ”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 8 ที่จัดทำขึ้น ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคต การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการให้การศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน จึงเป็นกระบวนการที่ดีที่สุด ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือกัน กระตุ้น เสริมสร้าง สร้างสรรค์รูปแบบการการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อมุ่งพัฒนามนุษย์เป็นกำลังสำคัญของชาติ ก่อให้เกิดการริเริ่ม พัฒนา และดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยมุ่งที่จะฝึกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้มีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่จะนำมาผสมผสานให้เกิดสังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรสิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ.2540
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมทั่วประเทศ โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมที่จัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา จดทะเบียนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2535 - 2540 จำนวน 35 องค์กร
3. การศึกษาครั้งนี้ ใช้กรอบแนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นกรอบในการวิจัย โดยศึกษาในด้านวัตถุประสงค์สิ่งแวดล้อมศึกษา เนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษา วิธีการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา การประเมินผลการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาหมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้ประสบการณ์เรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังเจตคติความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง องค์กรที่ดำเนินการด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่จดทะเบียนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ตั้งแต่พ.ศ. 2535 - 2540

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น อากาศ ดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ป่า ทรัพยากรทางทะเล ชีวบริเวณและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่และสิ่งของอันเป็นสาธารณสมบัติ ตลอดจนสารเคมีที่ใช้ในกิจกรรมการเกษตร

ผู้บริหารองค์กรทุกระดับ หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้บริหารขององค์กรทุกระดับ ในองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้จัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง บุคคลที่รับผิดชอบการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาขององค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในองค์กรเอกชน
2. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้มีความสอดคล้องกันทั้งในภาค และเอกชน
3. เป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้สนับสนุนให้มีการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาสภาวะแวดล้อมให้ดีขึ้น

สถาบันวิทยาลัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย